

УДК 821.161.2-311.1.09Франко:316.46(=162.1)

ПОРОЗУМІННЯ ТА ПРОТИСТОЯННЯ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В РОМАНІ ІВАНА ФРАНКА «LELUM I POLELUM»

Олег ВОЙТКІВ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: olegvoitkiv@gmail.com*

Досліджено погляди Івана Франка на українсько-польські відносини. Окреслено чинники, які впливали на той факт, що з-під пера ученого вийшло чимало праць про життя польської суспільності. Проаналізовано відносини письменника з його сучасниками – польськими літераторами. На основі роману «Lelum i Polelum» розкрито проблему міжетнічних стосунків.

Ключові слова: «польський період» автора, роман, міжетнічні стосунки, світоглядні позиції героїв, «золотий міст зрозуміння і спочування», джерела діалогізму, трикомпонентна мовна ситуація.

«Людство – величезна сім'я, зв'язана з собою, не зважаючи на географічні, політичні та національні різниці, величезною масою спільних традицій, поглядів та привичок».

І. Франко

(«Наливайко в мідянім биці. Причинок до історії легенди»)

Іван Франко ніколи не стояв осторонь актуальних політичних та культурних процесів. Він неодноразово розкривав, заглиблювався у вирішення питання міжетнічних відносин та міжнаціональних зв'язків. Життя та діяльність у Галичині – різноетнічній території, яка тоді опинилася на межі двох великих імперій (Австро-Угорщини та Російської імперії), вплинули на ідеологічну спрямованість праць автора. Співіснування та взаємопроникнення різних культур як досить складне і багатовимірне явище, зацікавили І. Франка, інспірували написання низки наукових студій, публіцистичних заміток та художніх полотен. Українська інтелігенція під впливом тогочасної політичної ситуації схилилася до налагодження конструктивного діалогу з поляками, які на той час кількісно переважали у міській культурі. Зокрема, відомий факт угодової політики, що отримала назву «Нова ера». Вона в'яжеться з приїздом до Галичини Пантелеймона Куліша, який пропагував думку примирення українців з поляками. Не зважаючи на те, що ця ідея не отримала відгуку і П. Куліш виїхав до Відня, та все ж у Києві сформувалася

група українських діячів-прихильників (серед них були В. Антонович, О. Кониський та ін.), які наполягали на тісніших контактах з українськими народовцями в Галичині [1].

Франкове зацікавлення польською проблематикою мало низку передумов. Усе життя він провів у гравітаційному полі галицького суспільства, де перетиналися та взаємозбагачувалися українська, польська, єврейська та інші культури. Саме ці обставини підштовхнули І. Франка до з'ясування проблеми етнічного та загальнолюдського у культурі загалом та літературі зокрема. У статті з промовистою назвою «Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах» учений висловив міркування: «Кожний чільний сучасний писатель – чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандінавець, – являється неначе дерево, що своїм корінням впирається якомога глибше і міцніше в рідний національний ґрунт, намагається ввіссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань» [13, т. 31, с. 34]. Саме так І. Франко міцно «впився» у рідний український ґрунт та водночас вбирив і «переборював» суспільні та культурні надбання багатьох народів, у тому числі і польського.

Оскільки «польський період», те десятилітнє перебування у «наймах у сусідів», мало значний вплив на формування кола наукових інтересів І. Франка, то цілком зрозумілим видається той факт, що з-під пера ученого вийшло чимало праць, присвячених аналізу життя польської суспільності. В об'єктиві особливої уваги цього пласту Франкових досліджень була проблема польсько-українських відносин. Цікаві статистичні дані навів Станіслав Едвард Бури – польський письменник і перекладач, зазначивши, що майже четверту частину робіт І. Франка, себто 1 032 праці написано польською мовою [17, с. 253]. Між ними є і драма, і понад десяток віршів, і близько сотки прозових творів, до яких належить роман «Lelum i Polelum», а також наукові праці: літературознавчі й публіцистичні статті, огляди. Їх автор друкував у передових польських журналах та газетах, зокрема «Prawda», «Przegląd Społeczny», «Głos», «Przegląd Tygodniowy», «Ateneum», «Kraj», «Kurjer Lwowski» [15]. Григорій Вервес вважав, що «автор мусив рахуватися з тенденціями польської літератури, в якій вплив романтичного підходу до змалювання дійсності був аж надто великий і в 80-х рр. XIX ст. Наявність неймовірних ситуацій, сюжетних ходів, доведення негативних чи позитивних рис героїв до меж неправдоподібності – все це було досить поширеним у польській белетристиці тих часів» [3, с. 194]. Для порівняння можна брати твори польських класиків, таких як Е. Ожешко, Б. Прус, чи навіть Г. Сенкевич, які також систематично вдавалися до використання «фантастичних елементів». Г. Вервес намагався пояснити причини частого оперування цим «елементом»: «фантастика, – писав учений, – вводиться для ширшого і глибшого накреслення типів і характерів» [3, с. 195], а «романи й повісті з карколомними сюжетами подобались міщанському читачеві, особливо читачеві газети “Kurjer Warszawski”» [3, с. 194]. Як відомо, І. Франко готував свій роман «Lelum i Polelum» для публікації на сторінках саме цього часопису. Український письменник був добре знайомий з проблематикою польської літератури (постійно читав як польських класиків, так і сучасних польських письменників) та брав активну участь у її осягненні. У його

творах, відтак, можна натрапити на перегуки з творчістю Е. Ожешко, М. Конопницької, С. Жеромського та ін. Зокрема, тема сплати «боргів народів», яку в романі «Lelum і Polelum» розвинуто крізь призму діяльності братів Калиновичів і поставлено як центральне питання перед інтелігенцією, перегукується з провідним мотивом роману С. Жеромського «Бездомні». Проблему жіночої емансипації, що її І. Франко артикулює у творах «Dla ogniska domowego» та «Маніпулянтка», також актуалізовано у творчості Б. Пруса («Лялька»), Е. Ожешко («Марта»).

У статті «Русько-польська згода і українсько-польське братання» І. Франко писав: «Русько-польські відносини не поема, не ідилія, не математичне зрівняння, а тяжка суспільно-політична проблема» [14, с. 142]. У реальному житті він бачив часті загострення цієї проблеми: «Раз, що руська людність – то не народ, лише парість польського народу; по-друге, що язик тої людности не самостійний, але нарiччя польського язика» [12, т. 54, с. 364], – як пояснює він цю ситуацію в праці з експресивною назвою «Лекції ненависти». Через зображення взаємин між героями своїх творів автор змодельював ситуацію налагодження стосунків: складних, сповнених контраверсій, з малою кількістю точок дотику. В них письменник чітко висловив думку, що представник кожного етносу повинен гідно представляти націю та висловлювати повагу до іншої.

Іван Франко натякав на погорду поляків, які зневажали українців, помітували їхніми національними інтересами. Це питання є наскрізним у багатьох творах. Зокрема роман «Lelum і Polelum» є, по суті, художнім вираженням такої проблеми. У творі представлено «глибокий внутрішній зв'язок з найактуальнішими проблемами соціальних і національних відносин Східної Галичини 80-х років, відповідь на питання, які хвилювали загал прогресивної інтелігенції обох народів» [3, с. 187]. Не дарма автор обрав ареною дії саме галицькі землі, де була велика кількість представників польської національності (у містах поляки нерідко перевищували українців), а керівництво здебільшого складалося з неукраїнської еліти. Звернувшись до праці Ярослава Грицака «Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота», знаходимо детальніший етнічний опис пограниччя. Згідно з дослідженнями науковця, тодішнє населення краю складали дві більші групи, поляки та русини (приблизно по 40–45 %), та єврейська меншість (близько 10–12 %). Але як зауважив дослідник: «У Східній Галичині поміщики були майже без винятку поляки, селяни – переважно русини, а євреї були посередниками між тими й тими в ролі корчмарів, торговців, орендарів. До цього трикутника додавалася фігура німецького чи німецькомовного (переважно чеха з походження) чиновника» [5, с. 36]. Отож інтересами українців ніхто не цікавився, про що свідчать слова пароха з Франкового роману: «Селяни в селах, у своїх школах можуть мати свою мужицьку мову – русинську й мазурську; не володіючи німецькою, вони не зможуть вступити до вищих шкіл, не будуть пнутися на ту драбину, на яку пнутися не повинні, – і всі ми будемо мати якнайкращий порядок і суспільну, гармонію» [13, т. 17, с. 345]. Ізоляція від простолюдю, навпаки, віталася.

Автор не є упередженим у своїх категоричних оцінках польського шляхетства. Він намагався тверезо, незаангажовано, на підставі аналізу морально-етичної поведінки, представити світоглядні позиції героїв. Серед цих персонажів є й такі, які не затроєні

відчуттям влади, вони готові до щирої спільної праці, дивляться на українців не з погляду своєї вищості, а як на рівних собі. Наприклад, Регіна не зважала на етнічне походження Владислава Калиновича, а оцінювала його винятково за людськими ознаками. З розвитком дії роману бачимо, як викривається суть тогочасної шляхти, яка думала лише про панування, визискування та власне багатство. Серед галереї персонажів – представників польської суспільності, варто виокремити графа Адольфа, тітку Дреліхову та брата Ернеста Киселевського. Розвиваючи свою благородну діяльність, брати Калиновичі викликали неабияке здивування та обурення у львівській знаті, адже це як ніколи обмежувало їхні дії та відкривало очі простолюдоді. Перше, що викликало величезне зацікавлення у знаті до хлопців була Начкова газета «Gonies», у якій висвітлювано події з іншого, невластивого на той час розгляду. Саме тому часопис швидко став популярним серед читачів. Можновладці боялися цього «підпаленого шнура під бочкою з порохом», тому проявляли значний інтерес до головного редактора видання, намагалися знайти хоча б якісь важелі впливу на нього. І все ж віднайшли – Начкове нерозділене палке кохання до Регіни. Задля маніпуляцій Начком, брат Регіни Ернест Кисилевський використовує почуття, довіру та добродушність молодого Калиновича, зводить його на манівці. Диригують цією змовою Граф Адольф та тітка Дреліхова. Знаючи про закоханість Начка у Регіну і враховуючи залежність племінниці від тітки, вони використали ці важелі впливу та руками самого ж Начка знищили «Гінця».

Ідеальну картину міжетнічних стосунків, І. Франко метафорично порівняв зі сполученням двох берегів. З цього приводу, крізь призму ролі і значення перекладу, в «Передмові» до збірки «Поєми» він писав: «Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми» [13, т. 5, с. 7]. І хоча тут ідеться лише про поезію, ідея міжетнічного діалогу є лейтмотивом у різножанрових зразках творчої спадщини І. Франка. Вся вона – це діалоговий «золотий міст зрозуміння і спочування», міст, що єднає різні культури, традиції, нації, дає підстави для взаємозбагачення, співіснування та співпраці.

Орест Дорофтей пише, що І. Франко ще від самих початків творчості був у близькій інтелектуальній та естетичній співдії з двома культурами, серед яких він виховувався, – польською та німецькою. Тож його чужомовна творчість стала визначальним чинником інтеркультурального діалогу, що тоді утворився у складних умовах Східної Європи [7].

Науковці намагалися пояснити головні положення концепції міжкультурного діалогізму. Зокрема Едвард Касперський роздумував: чи був це свідомий вибір І. Франка, чи інстинктивне і спонтанне твердження, чи, можливо, ці погляди продиктувала тогочасна політична та історична ситуація. Та врешті науковець не заперечив імовірності, що всі ці чинники діяли водночас. Окрім цього, дослідник вирізняв внутрішні та зовнішні джерела діалогізму, а саме – джерела біографічні та суспільно-історичні. До зовнішніх передумов зарахував різноетнічність Галичини, її різномовність та співіснування різних культур [18].

Мовознавець Соломія Бук характеризує тогочасну мовну ситуацію в Галичині як трикомпонентну: українська мова була питомою, місцевою, польську мову за наказом

Імператора у 1869 році визнали офіційною у цілій Австро-Угорщині, а німецька мова була мовою-макропосередником [2, с. 214]. Тож без сумнівів можна стверджувати, що багатомовне оточення було вагомим чинником зовнішнього впливу.

Але так це чи інакше? Франкова обдарованість була беззаперечною, а унікальність його таланту полягала у вмінні активно популяризувати (а за необхідності і захистити) українську культуру, мову та націю. Публікуючись у польській пресі, І. Франко ефективно використовував таку нагоду для популяризації української літератури і культури. Широко розгорнена програма міжкультурного діалогу зуміла привернути увагу польської інтелігенції до українського питання та змусила її глянути на нього по-іншому. Причому варто відзначити, що І. Франко завжди виступав за рівноправність усіх культур. Як пише О. Дорофтей: «Об'єктивно, силою теоретично-наукового матеріалу І. Франко змушував інонаціональні наукові кола звертати більшу увагу на українську культуру» [6, с. 26].

Щось схоже спостерігаємо в його романі «Lelum і Polelum». Місіонерами у своєму літературному полотні І. Франко представив братів Гната і Владислава Калиновичів. Вони стали будівничими «мосту зрозуміння». Завдання, яке ставили перед собою хлопці, – привернути увагу «галицької верхівки» до народних інтересів, освіченої інтелігенції до простолюду. «Тільки той писатель може нині мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людскості сказати якесь своє слово в тих великих питаннях, що ворушать її душею, та zarazом сказати те слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі», – писав І. Франко про риси справжнього письменника. Цими ж рисами він наділив героїв роману, які представляли національні інтереси українського народу перед «освіченою людскостю» Галичини.

Бенкет у домі Калиновичів для місцевої еліти свідчив про вихід на суспільну арену молодих та енергійних борців за ідею справедливості. Для гостей це був своєрідний сигнал про те, що представники української інтелігенції з повагою та привітністю намагаються прокласти місток до всіх них – представників багатьох національностей, які проживали у Львові. Але молодий журналіст, представник «завзятих патріотів, що мають уста повні Польщі, а серце холодне до недолі польського селянина і наймита» [13, т. 31, с. 32], розвиваючи ці благородні і, певною мірою, романтичні пориви, чітко дав зрозуміти, що зараз не варто говорити про миттєві зміни: «Тоді, коли ми станемо отак навпроти себе, кожна сторона в усій повноті своїх прав і сил, і коли виникне потреба збудувати міст, то ми й міст збудуємо!» [13, т. 17, с. 346], – розмірковував він, а зараз, коли «український берег» ще не такий високий, налагоджувати спілкування не вигідно «іншим сторонам». Не дивно, що після цієї зустрічі молоді Калиновичі взялися активніше боронити селянські інтереси від цих же можновладців у суді. Не менш важливою була робота над зміною суспільної думки, відтак акцентували увагу на видаванні польською мовою проукраїнської газети «Goniec». І це свідчило про постійну готовність молодих борців до діалогу з представниками іншої, неукраїнської національності з позиції рівноправного партнера, з позиції розуміння власної гідності.

Вираження проукраїнських ідей через властиво польськомовну пресу не варто розцінювати як підлабузництво до поляків чи відступництво від захисту національних

інтересів українців, адже: «Українська інтелігенція Галичини, – як влучно зазначив О. Дорофтей, – в інтелектуальному плані була цілком інтегрована в польську культуру; тому ідеї, що вирували у польській пресі, не могли не вплинути на неї, не могли не збагачувати і мобілізувати її для плідної громадянської праці» [6]. Це ж спостерігаємо і в житті автора: І. Франко активно публікувався у польських періодичних виданнях, але таку можливість він використовував винятково як «додаткову трибуну» впливу на ополячену українську інтелігенцію Галичини.

У тексті самого ж роману автор виразно натякнув на першоджерело ідеї твору «Lelum i Polelum» – поему Юліуша Словацького «Lilla Weneda». У поемі також ідеться про національно-державні інтереси: брати Лелюм і Полелюм поклали своє життя за рідний народ, возвеличили його дух, не принижуючи при цьому представників інших національностей.

Такий задум І. Франка також варто вважати частиною архітектурної композиції міжетнічного «мосту», кроком до міжнаціонального діалогу. Адже при змальованні проукраїнськи налаштованих братів Калиновичів, автор за взірцем взяв саме поему польського письменника Юліуша Словацького. Водночас письменник показав освіченість своїх героїв, їхню знайомість з нерідною польською літературою, відкритість та повагу до культурної спадщини сусіднього народу.

Окрім цього, варто згадати, що перша назва твору також має чіткий перегук із творчістю Ю. Словацького: «Gdy Lelum umrze, żyć będzie Polelum» – переспів рядків із «Lilli Wenedy», в якій знаходимо «Gdy Lelum skona, żyć będziesz po Lelum». І хоча в доробку І. Франка є лише дві статті про творчість Ю. Словацького [4, с. 212] («Нове видання творів Словацького» і «Юліуш Словацький та його твори»), цей «поетичний велетень польського народу» був близький І. Франкові не лише своїми творчими досягненнями в літературі, але також і поглядами на передове місце України у слов'янському світі.

Не викликає жодних сумнівів, що рівень володіння польською мовою у І. Франка був високим. Ба більше: як пригадує М. Рудницький, І. Франко зізнався, що з причини унормованості польської мови, нею йому було легше писати, ніж часом рідною [8, с. 348]. Доцільно відзначити, що в романі «Lelum i Polelum» автор не лише зачаровує красою польської літературної мови, але й де-не-де використовує специфічний львівський сленг, з метою максимального перенесення читача на місце подій та підсилення його вражень від прочитаного твору: «zakobzać ich pod szczeble», «puścił nas na fraj», «sponiewierać im front» [13, т. 17, с. 7] і т. п. Польський науковець Мечислав Басай пише: «Мовний аналіз роману “Lelum i Polelum” дає підстави зробити висновок, що з однієї сторони маємо тут справу з уподібненням мови роману з загальнопольською мовою (це передусім видно в морфології та синтаксисі), а з іншого боку – простежується наближення мови до мови регіону (що найвиразніше проявляється в лексиці)» [16]. Михайло Нечиталюк назвав схожу практику «мовною засміченістю», яка «утруднює сприймання» текстів [9, с. 5]. На нашу ж думку, це, навпаки, сприяє максимальному зануренню читача в середовище описуваного світу.

Іван Франко використовував багатство та різноманітність лексичних і стильових засобів польської мови, надихаючись творчістю польських літераторів. Як він сам

зізнавався, йому подобалися твори А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського, Ю. Крашевського та інших польських романтиків [11, с. 509]. Чималу увагу він приділив і творчості Б. Пруса, якого вважав «прихильником найновішої естетики». Про його роман «Форпост» І. Франко писав: «Польська література може бути гордою за цей твір, і треба тільки побажати, щоб він був початком загального і тривкого повороту польської белетристики до долі свого простого народу» [13, т. 27, с. 94]. Ці слова свідчать про те, що І. Франко зважав не лише на український простолод, але бажав, аби вся інтелігенція прислухалася до народу, в тому числі і польського. Таку думку І. Франко висловлював у своїх статтях, листах, візуалізував, оживлював її в образах героїв творів. Приміром, Начко Калинович у газеті «Gonies» захищав інтереси робітничого люду як українців, так і поляків, а Владко виступав на захист українських селян, причому визначальним чинником у захисті була не так національна належність, як селянське походження.

Тут знову ж потрібно звернутися до життєвої дороги автора роману чи навіть провести певні паралелі між нею та героями твору «Lelum і Polelum». Так само як і Начко Калинович, І. Франко працював у польських періодичних виданнях, про що він, за переказом журналіста з часопису «Хлібороб», згадував: «Мені особисто робили закид ще, і то навіть русини (в “Ділі”), що мої руські кості поросли польським м’ясом. А то тому, що я мусив пристати до редакції польської газети “Kurier Lwowski”. Але я по совісті скажу, що я й там служив і служу тій самій хлопській справі і можу сказати, що не одно я через ту газету вже перевів. Навіть наші селяни можуть посвідчити, що за мене в “Kurier Lwowski” виведені були на світ такі кривди, котрих не хотіли містити руські газети у Львові» [10, с. 169]. І. Франко не лише в реальному житті виборював правду для українського народу, але й прищеплював своїм літературним героям власний дух.

У суспільно-політичній, літературознавчій і письменницькій діяльності І. Франка знайшли відображення головні і найбільш характерні риси українсько-польських відносин 80–90-х років XIX століття. Розгортаючи діалог з польською культурою, І. Франко виводив українську культуру на шлях зміцнення і зростання, адже саме Польща першою зазнавала західних впливів, а вже через нашого сусіда проходив місток до української культури та історії: «Немовби європейська повинь, котра з часом потрощила і знесла з лиця землі західноєвропейську містерію і релігійну драму, якраз на польський берег викинула цілу купу обломків і трісок. І хоч обломки ті на польським ґрунті одержали потрохи й локальну окраску, то все-таки, по моїй думці, зовсім невластиво бачити в них оригінальні плоди польської ниви», – пише дослідник у своїй статті «Наші коляди» [13, т. 28, с. 20]. Такі непоодинокі випадки культурних впливів відбувалися впродовж всієї історії, тому міжкультурна комунікація була необхідною для подальшого розвитку літератури та культури загалом.

Як стверджує О. Дорофтей, І. Франкові вдалося побудувати найбільш тривалий та конструктивний інтелектуальний діалог з польськими культурними і політичними середовищами, що стало цілим етапом в українській політико-культурній історії після попередніх невдалих спроб І. Вагилевича, П. Куліша, П. Свенціцького та ін. [6, с. 30].

В архіві І. Франка збереглося чимало листів від польських письменників, журналістів та перекладачів. Часте спілкування з ними сприяло зближенню української культури

з думками провідних представників західного світу. Взоруєчись на них, І. Франко вчив відрізняти справжню польську інтелігенцію від «закостенілої антиукраїнської сили». Відтак писав: «Говорили про мене, що я ненавиджу польську шляхту. Якщо до польської шляхти зарахувати Ожешко й Конопницьку, Пруса й Ленартовича, Остою й Карловича, – то така думка про мене буде цілком несправедлива, бо цю справжню шляхту, цю еліту польського народу ціну і люблю, як люблю всіх благородних людей власного і кожного іншого народу» [13, т. 31, с. 32].

У другій половині XIX століття в Україні вельми активно перекладали твори видатних польських письменників – А. Міцкевича, Ю. Словацького, В. Сирокомлі, Б. Пруса, Е. Ожешко, М. Конопницької, В. Оркана і багатьох інших. Систематично з'являлися критичні статті та дослідження про літературу сусідів, прогресивні газети і журнали постійно інформували про польське громадське і культурне життя. «Ці значні зміни, які сталися під кінець XIX століття в галузі українсько-польських літературних зв'язків, були в значній мірі наслідком довголітньої плідної діяльності Івана Франка щодо зближення українського і польського народів» [4, с. 182]. Варто зазначити, що ще від 60-х років цього ж століття видатні польські письменники також працювали над зближенням українсько-польських стосунків. Як згадував І. Франко у своїй статті «Каменярі. Український текст і польський переклад», у тих роках твори українських письменників перекладали поляки В. Сирокомля, Л. Совінський, А. Гожалчинський, Б. Червенський та інші. Варто зазначити, що тогочасні молоді українські письменники, які добре володіли польською також відчували потребу ознайомити польську публіку з творчістю українського письменства. Як пише І. Франко, плодами їхньої праці були переклади збірок оповідань М. Коцюбинського, В. Стефаніка та М. Яцкова [13, т. 39, с. 10]. Доречно додати, що ця стаття виникла як рефлексія на переклад Сидора Твердохліба Франкових «Каменярів». Тож, як бачимо, твори І. Франка також популяризували в польському середовищі.

Важливим є те, що І. Франко завжди гідно представляв українську культуру. Навіть у своїх польськомовних працях він чітко виражав український характер. А це було важливим для привернення уваги польської громадськості до українського питання в Галичині. У своєму романі «Lelum i Polelum» він досить делікатно обговорював питання українсько-польських відносин, хоча завжди твердо стояв на ідеалах відстоювання українських інтересів. Головним завданням, яке автор ставив перед собою – довести, що всі народи рівні, а першим, з чого треба розпочинати – це підтримка української національної сили, визволення його з-під невинного гніту. «Наше спільне пожиття на оцій землі було, є і мусить бути боротьбою за національне і соціальне становище» [14, с. 143].

Пізніше Франкові стосунки з польським суспільством загострилися. Піком контрверсії став 1897 рік, коли було надруковано статтю «Поет зради». Не зважаючи на те, що український учений доводив, що не висловив оригінальної думки, а лише розвинув ідеї відомого дослідника історії літератури Георга Брандеса, та все ж, на думку польської громадськості, І. Франко посягнув на їхню гідність.

Брати Калиновичі – герої, які втілюють риси Франкового ідеального громадянина, борця за народну правду. Доповнюючи один одного, хлопці захоплюють своєю зла-

годженою командною роботою. Те, що сам І. Франко бажав реалізувати в житті, він показав на діях Калиновичів. Проблема людської рівності – це те, без чого не може існувати суспільство сучасної держави. Розуміючи таку закономірність, автор роману вважав за необхідне всіма можливими шляхами донести до читачів, що прийшов час боротися за людську рівність та творити свою повноцінну освічену націю.

«Сідаючи писати роман, я мав на думці змалювати деякі факти і моменти життя, котрі я бачив або чув, або по найбільшій часті сам пережив» [13, т. 47, с. 187], – зізнався І. Франко в одному із листів до Олександра Борковського. Саме на основі власних «переживань», автор моделює, «списує» типову картину міжнаціональних взаємин тогочасного Львова. Вдихнувши життя у своїх героїв, І. Франко хотів, аби читач побачив збоку тогочасні реалії і зрозумів, де поле, на якому варто починати працювати. Зважаючи на те, що більшість інтелігенції була польськомовною, автор прагнув через твір, писаний польською мовою, вплинути на дії освіченої верстви польського населення. Та все ж роман не опублікували з багатьох причин...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Аркуша О. Г.* Нова ера [Електронний ресурс] / О. Г. Аркуша // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : Наукова думка, 2010. – 728 с.: іл. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Nova_era_1890 (дата звернення: 03.10.2016).
2. *Бук С.* Архітектура польсько-українського та українсько-польського паралельного корпусу автоперекладів Івана Франка / Соломія Бук // *Slavia Orientalis*. Том LXI. – 2012. – №2. – С. 213–230.
3. *Вервес Г.* В інтернаціональних літературних зв'язках. Питання контексту / Григорій Вервес. – К. : Дніпро, 1983. – 384 с.
4. *Вервес Г.* Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин / Григорій Вервес. – К. : Видавництво академії наук української РСР, 1957. – 364 с.
5. *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886) / Ярослав Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
6. *Дорофтей О.* Концепція польськомовної публіцистики Івана Франка / Орест Дорофтей // Вісник Львівського університету. – Львів, 2006. – С. 23–50. – (Серія журналістика).
7. *Дорофтей О.* Польськомовна публіцистика Івана Франка: проблематика, жанр, стиль / О. Дорофтей. – Дрогобич : Коло, 2005. – 127 с.
8. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 560 с.
9. *Нечиталюк М. Ф.* Публіцистика Івана Франка (1875–1886 рр.). Семінарій / Михайло Федорович Нечиталюк. – Львів : Видавництво Львівського університету, 1972. – 240 с.
10. Повідомлення про обрання І. Франка головою товариства «Народна воля» та його виступ на зборах товариства // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1969. – К. : Наукова думка, 1966. – 544 с.
11. *Рудницький М.* Іван Франко / Михайло Рудницький // Спогади про Івана Франка [Текст] / уряд., вступ. ст., прим. М. І. Гнатюка. – Львів : Каменяр, 2011. – С. 477–509.

12. Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 2011.
13. Франко І. Зібрання творів : у 50 томах / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986
14. Франко І. Русько-польська згода і українсько-польське братання / Іван Франко // Іван Франко. Публіцистика. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1953. – С. 140–150.
15. Якубець М. Из спостережень над мовою та стилем творів Івана Франка, писаних польською мовою / Мар'ян Якубець // Іван Франко та світова культура : матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 29–134.
16. Basaj M. Ze spostrzeżeń nad językiem Iwana Franki / Mieczysław Basaj // Іван Франко та світова культура : матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 146–153.
17. Bury S. Iwan Franko w Polsce / Stanisław Edward Bury // Іван Франко та світова культура : матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 53–255.
18. Kasperski E. Problem dialogu w twórczości Iwana Franki / Edward Kasperski // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996р.). – Львів : Світ, 1998. – С. 278–283.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2016

Прийнята до друку 20.05.2016

UNDERSTANDING AND OPPOSITION: UKRAINIAN-POLISH PROBLEM IN NOVEL BY IVAN FRANKO «LELUM AND POLELUM»

Oleh VOITKIV

*Ivan Franko National University of Lviv,
1 Universytetska Str., 79000, Ukraine
e-mail: olegvoitkiv@gmail.com*

Ivan Franko's opinions about Ukrainian-Polish relations are researched in the article. Factors which affected the fact that a lot of works about life of Polish society have been published are described. Writer's relations with his contemporaries (Polish literators) are analysed. On the base of novel «Lelum and Polelum» the problem of interethnic relations is unfolded.

Keywords: author's «Polish period», novel, interethnic relations, characters' outlook positions, «gold bridge of understanding and empathy», dialogism sources, three-component lingual situation.